

COMENTARIS A UN POEMA DE "LES IRREALS OMEGUES"

per Josep Romeu i Figueras

1971. (Foto Bassel.)

Des de la seva publicació, el 1949, dins *Les irrealis omegues*, tinc en especial estima el poema de J. V. Foix que

tot seguit reproduïcio i que intentaré de comentar, bé que, per raons d'espai, massa caquèmàticament:

*Misar els ocells com els nois, i la boira
Pel torrental amb caramells de moltes;
I, cap al tard —quan les moixes tardanes
Cullen, s'il dolç i perignat, les herbes
5 I els glans d'embruats—, el servat; ...o, a mig aire
—Derrere els feigs, allà on la nit usfoia—,
Els traguers encorbats i sonambulls,
Durs i arrelats entre els coscolls atrovats,
Com amples bucs carboners i les atiges
10 Parpellejants, amb llibres nous, diaris,
Codis i fulls claudicans i escriptures
Que firmo jo amb irrealis omegues,*

*Es bell i trist pel qui, nat franc, és serf.
—Ni d'avets delirant! Ni col·lectiva!*

- 15 *Trobar el pastor i els seus boucs, vora els surges,
Dòcils i purs i la mirrada grada,
Amb nou als pics al fons de les pupilles
I prats rosats amb fontanelles clares;
I, cor fel·lic i ple, don't el bon dia,
20 I no dia qui és; carrauc i fill de bruïta
Nat als Molins i dels certins ornatge
Quase, sormentats, somnieva amb els Tròpics;
... O, de puignants a puignants anacrònics,
Veure passar dantant acers eters
25 Els trens de foc, amb rabassa i remences,
Fendint, gabrats, la fressa dels silencis,*

*Es gal i trist pels qui fuyen els glaps
Emmullats a les fleques alpines.*

- 30 *Sentir com plou, vora el foc, i les aigües
Vidres ovall, a la tardor bocona,
Que esbossen cors amb anagrames rústics
Regalimants a les mans que us acotzen;
I el vent joia amb campanes cerdanes,
Himnes flairents i florides pregueres*

- 35 *D'un airecel amb vilans aïfers
I d'aus dorments als jomalls de les bromes;
... O escoltar el plany del qui feixa la llenya
Al base deltes, del capador que esvoista
Sorgir i ocell, i el del carrerell el blama
40 Perquè el de tots és sen, verges i anires,*

*Els dolç i trist pel qui, fetxat de roses,
Lleva el pugó del pi de les tres branques.*

El poeta adegua el mèdol dels versos al paradigma de 4 + 4, amb mot agut al final de la primera cesura. Però survita i supera l'adstècia d'aquest ritme contundent i vigorós, característic de la nostra vella poesia, tot recorrent a l'ús de la terminació plana al darrer mot de la segona cesura i del vers sencer. Aquest, altrament, és blasc, és a dir, sense rima. El joc contrastat de l'apocòpsia cesura aguda/cesura plana és ja un testimoni del variat dinamisme del poema i de les seves línies de tensió en pugna. Trobem dues excepcions al paradigma de base: el vers 13 acaba amb mot agut, i el següent manca de cesura després de la quarta síl·laba i, en canvi, fa caure l'accent damunt la síl·laba. Ja veurem la possible explicació d'ambdues excepcions.

El rigorós esquema també resta matissat i enriquert per l'accentuació interna secundària dels versos, la qual s'esdevé tant al primer membre

o cesura com al segon, però autònomament l'un respecte a l'altre. Els paradigmes més freqüents són: — — — — / — (vs. 1, 5, 9, 15, 25, 27, 29, 33, 36); — — — — / — — — — / — (vs. 3, 7, 23, 28, 32, 37); i — — — — / — — — — — — — — / — (vs. 12, 18, 31, 38, 39). Hi ha, doncs, una tendència al ritme anapèstic i al iàmbic, a combinar les dues solucions i a modificar-les lleugerament. Això explica la rica modulació dels versos del poema i corroborava el general recessivament de la màgia musical de la poesia de Foix; una modulació i una massialitat, altrament, que el vocalisme dels versos contribueix a matinar considerablement, com també ho fan l'al·literació consonàntica i determinades repeticions conjuntes de vocals i consonants que motiven una mena de rima ocasional que vibra tènuement a l'interior dels versos.

El poema està distribuït en tres grups de dotze versos,

1973. (Foto Baróid.)

seguit d'altres dos a manera de rúbrica conclusiva. Cada grup forma un conjunt de catzenes unitats rítmiques que repeteixen un mateix mòdul de base: 4 aguda + 6 plana, com sabem. No desfa aquesta unitat modular, ans l'enriqueix, la seua fluctuació dels accents secundaris. A cada grup notem una pausa subtil en acabar el vers dotze, després de la qual els dos versos següents, a l'edició del poema convenientment saguats i separats de la resta per un espai, reprenen el curs dels versos precedents, ara, però, amb un ritme més lent o més sever. I així per al segon i el tercer. Es tracta, doncs, d'un poema resultat sobre la base d'una sola i única estructura rítmica, unitat conjuntiva de diverses unitats cel·lulars, que el poeta repeteix tres vegades en una sèrie progressiva.

També gramaticalment els tres grups obcequen a una sola i única estructura. En aquest sentit, els trets més remarcables són, d'una banda, l'oposició, la disjunció entre els dos períodes gramaticals que ocupen els dotze primers versos de cada grup i que la conjunció o separa (vs. 5, 23, 37), i, de l'altra, el nexa, indicat per la copulativa i i expressat en el primer vers dels dos que clouen cada grup, entre dos sentiments contraposats, el segon essent sempre el mateix: *és bell i trist* (v. 13), *és gai i trist* (v. 27), *és dolç i trist* (v. 41).

Al grup primer un mateix verb, l'infinitiu *veure*, serveix tant per al primer període com per al segon, disjuntiu i

oposat a l'altre. Fois es val d'aquesta construcció gramatical per a expressar una doble i contraposada percepció. D'una banda, evoca la tranquil·la contemplació d'un val d'ocells seguit amb mirada d'infant, la boira pel torrent, la serra en vesprejar; però també la presència de noies collint, hora tarda, herbes i fruits, com una nota sensual i torbadora en la placidesa de l'instint i que el poeta, oserpit i urgí, anomena amb un lleix que talla violentament l'ordre de la frase. I de l'altra, una inquietant i sorprenent visió: emmarcats per la nit basarrosa, actuen representants d'aquella antropologia foixiana que serveix al poeta per a poblar de símbols i referències el seu bàgarat i transmissió escènica màgic; aquí són *traguers*, com ambulants en el arxat, *dars i arrauats* entre arxats arriats —sense l'opòsit!—, i ocupats a cremar en forma carboners tot d'escrits, vells o a penes sortits de les mans de l'autor, i papers que acrediten la seva identitat, amb la febril impressió que ell els signa per darrera vegada, talment com si ho fes amb la lletra que tanca l'alfabet groc. Aquella disjunció formulada gramaticalment tradueix una oposició molt neta entre l'expectació de la realitat i la visió d'una irrealitat intolerable, com ho és tota actitud hostil a la lliure activitat i a la plena afirmació de la pròpia personalitat. Als dos versos finals del grup, el poeta condueix les línies divergents del seu discurs cap a un centre de percepció únic, i amplia, amb dues imatges, l'a-

bast dels símbols. La conducció es fa amb un admirable poder reductiu: és bell tot allò que, mitjançant un joc sintàctic adient, ha estat posat en el primer període, és a dir, dins el sistema del pensament foixà, una transparent representació de la realitat; en canvi, oposadament, és *trist* allò expressat en el segon període a través d'una construcció gramatical paral·lela, o sigui, l'expectació d'un món sense sentit, irreal, doncs, i mancat de tota referència vàlida a un ordre i a una unitat transcendent, la dignitat humana compresa, naturalment. I és bell i a la vegada *trist*, en una dolorosa conjunció d'opòsits, el fet de *gaurir i de sofrir*, al mateix temps i en la pròpia cura, els dos braços de la disjunció, per qui, nascut en una de les condicions més pures de la realitat, se sent degradat al no-*res* de qualsevol servitud. Fois ho diu en un vers, el 13, fet de monosíl·labs i amb terminació aguda, i que és, en aquest sentit, doblement excepcional dins el poema. Els monosíl·labs i la terminació aguda, així com el ritme iambic, tan marcat, conferixen una especial rotunditat expressiva a aquest vers lapidari. L'altre vers, amb les seves dues imatges, el seu èmfasi i el valor significatiu atribuït als mots *ni, donant i col·lectius*, és prou elogiats perquè sequeixi consensuat. Remarquem, però, el seu ritme d'endosíl·labe accentuat a la síl·laba, *Pòsit*, cas evident d'aquest metre en el poema. L'excipió d'ambdós versos tal veia es deu a la pressió emotiva que degué presidir llur creació i que, en tot cas, llur realització no desmenteix.

Sintàcticament més ric, el grup segon comporta dos infinitius, *trobar i dar*, i un present unit copulatiu, i, *tu diu*, en el primer període. Aquest complex verbal expressa les idees de trobament i conversa, realitzades en actes esdevenuts en un paisatge noturn i fresc que les papilles dels bous emmarquen, i on es mouen el poeta, *cor fèrric i ple*, i el pastor, amb la seva pindarosa biografia, i constitueix el subjecte gramatical, prou expressiu d'un sentiment de joia espontània, de la frase *és gai*. El segon període, com sempre disjuntiu i oposat al primer, és introduït per *veure* *passar*. I aquest període, amb totes les seves connotacions de violenta ruptura, de convulsió i d'inhumanitat, i amb una al·lusió a peu clara referència a l'èxode migratori, fa de sub-

jecte a *és...trist*. També aquí, en els dos versos definidors, finals de grup, la copulativa i uneix les dues contraposicions en una dolorosa unitat sensitiva, ara experimentada per aquells qui, brutalment emesos a la irmitat i l'estranyisme dins el propi país, maldeu per sobreviure malgrat tot.

Al grup terç, finalment, l'infinitiu *sentir*, en el primer període, determina frases d'una qualitat lírica excepcional, en les quals les referències a la pluja, a la tardor, el bou i la tendresa dels amants, al vent que porta sons de campanes, als canis d'ocells de vilatge entre perfums i flors i sobre un fons d'arrecel immaculat, i a la placidesa de l'hora entre la boira, revelen una profunda capacitat de contemplació amorosa i desinteressada i l'agraïment del poeta envers una realitat contranyable i participada. Oportunament, al període segon el verb *escollir* introdueix frases en les quals resta evident la denúncia de tot allò que implica abominable usurpació. *Es dolç, doncs, sentir la benaurada pluja de les zones lliures, i és trist*, al mateix temps, *escollir el plany dels perseguits per l'abís i els excessos*; i és particularment dolorosa aquesta confusió soborn per qui, amorós d'una pàtria que ell voldria perfecta, ha d'apressar-se a vetllar-ne i salvar-se, com pugui, la integritat i la supervivència.

Cadascun dels tres adjectius que qualifiquen els testimonis de la realitat i que el poeta allega al primer dels dos versos definidors, finals de grup —*és bell, és gai, és dolç*—, sempre és diferent dels altres; com seria diferent, i molts, tots els possibles i admissibles. Però el que qualifica l'altre versant, l'opòsit, el negatiu, l'irreal, sempre és el mateix: *trist, incorrecionable*.

Datat el 1944 i el 1948, el poema denuncia l'afectada irrupció d'una nova classe social païssant, nua i agressiva, dins un context establert però en declivi, així com la crisi de valors inalienables, atribuïble, no sols als efectes d'aquella pressió incident, sinó també, almenys en certa proporció, a la desafectació, la inconsciència o la covardia d'aquell mateix context.

J. V. Foix, precís i diferenciador de mena, contrasta la bondat d'uns valors permanents amb la nova situació creada, particularment aguda durant aquells anys.

JOSEP ROMEU I FIGUERAS